

Моральні цінності Т.Шевченка в мовних знаках національного поетичного дискурсу

У статті автор аналізує виразові мовні засоби поетичних текстів Тараса Шевченка, які презентують його морально-ціннісну художню картину світу, мрії і прагнення поета втілити божественну гармонію в земне життя людей

Ключові слова: Бог, правда, душа, добро, зло, пани, люди, сім'я, брати, сестри.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Протягом історії розвитку цивілізації людина прагнула осмислити не лише навколишній світ, але й саму себе, збагнути людську природу, її сутність. Так, філософи античності вважали людину моделлю живого одухотвореного Космосу. Платон, наприклад, був переконаний, що людина – це поєднання душі і тіла. Він стверджував, що душа людини належить до безтілесного світу ідей і лише вона становить сутність людини, а тіло є низькою і ворожою душі матерією. На відміну від Платона, Аристотель був не таким суворим до людського тіла і запропонував спосіб узгодження між цими двома модусами людини: душа належить тілу, становить з ним єдність, хоча тіло все ж має бути ієрархічно підпорядкованим душі як вищій субстанції. Він писав: «Душа..., є деякою гармонією, гармонія ж є сумішшю і узгодженням протилежностей; із протилежностей складене і тіло» [2, с.384].

Середньовічний образ людини виразно теоцентричний. Християнство розглядає людину як образ і подобу Бога. Людина має тіло і душу, яка є подихом самого Бога. Формування моральності тісно пов'язане з духовністю людини.

Формування цілей статті... Метою нашого дослідження є аналіз мовних засобів творення морально-ціннісної картини світу в текстах поетичних творів Тараса Шевченка.

Виклад основного матеріалу... Великий син українського народу Тарас Григорович Шевченко є і сьогодні неперевершеним у своїй безмірній пристрасній любові до рідного народу, прагненні змінити його долю.

Шевченко, вихований у дусі християнської традиції, християнських духовних цінностей, болісно переживає несправедливість соціального устрою.

І все то те... Душе моя.

Чого ти сумуєш?

Душе моя убогая,

Чого марно плачеш,

Чого тобі шкода? хіба ти не бачиш,

Хіба ти не чуєш людського плачу? [1, с.221].

Він вибудовує текст на таких ключових поняттях, як *душа, сумувати, плакати, людський плач*.

Він називає конкретних винуватців страждань знедолених людей – це пани, які аморально узурпували собі право користуватися чужою працею і відчувувати продукти людської праці від трудівників, привласнювати їх на свій розсуд, зневажаючи при цьому самих трудівників:

Он глянь – у тім раї, що ти покидаєш,

Латану свитину з каліки знімають,

З шкурою знімають, бо нічим обути

Княжат недорослих, а он розпинають

Вдову за подушне, а сина кують,

Єдиного сина, єдину дитину,

Єдину надію! військо оддають!

...а онде під тином

Опухла дитина – голоднее мре,

А мати пшеницю на панщині жне [1, с.221].

У справедливому суспільстві не можуть сильні світу кривдити знедолених, незахищених, слабких – *калік, удів, дітей, матерів*. Тому ці рядки не можуть залишатися байдужими тих, хто має людську честь і совість. Означення *латану* (свитину), *опухла* (дитина) *голоднее* посилюють жаль і співчуття до зображуваних персонажів.

Шукаючи справедливості, поет неодноразово звертається до Бога як до найвищої інстанції, найвищого втілення і гаранта справедливості, утілення найкращих моральних якостей:

Ми віруєм твоїй силі
І духу живому.
Встане правда! встане воля!
І тобі одному
Помоляться всі язики
Вовіки і віки. [1, с.304].

Гідна подиву велич його нескореного Духа, віра у світле майбутнє України, її народу. Тому перед його пророчим зором постає виразний образ «сім'ї великої, вольної, нової». Не випадково ці означення до лексеми «сім'я» як найбільш вдалої номінації омріяного поетом суспільного устрою є ключовими в тестаменті, який він, як справжній духовний батько, залишив дітям – усім суцям і прийдешнім поколінням українців. Поета не полишає віра в те, що його народ, морально здоровий і сильний духом, рано чи пізно виконає цей заповіт – створить справжню сім'ю людей, де «буде син і буде мати, і будуть люде на землі» [1, с.646], де «була б сестра, і був би брат» [1, с.654]. Ця візія світлого майбутнього осяяна сакральним образом української Богоматері, який Т. Шевченко трепетно проніс через усе своє життя:

У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитятчком малим [1, с.525].

Але поет хотів би, щоб віра і надія були підкріплені вчиненням справедливості для довготерплячих і нужденних, тобто щоб було покаране зло і люди побачили торжество добра і справедливості:

Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати,
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати? [1, с.222].

Коли надії так довго не справджуються, тоді з'являється сумнів, який може перейти в зневіру і відчай. Коли немає відповіді на поставлене запитання, тоді цю відповідь починає конструювати власна свідомість. І вона може бути такою:

Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Може, й бачить, та помага,
Як і оті гори, що політі
Кровію людською [1, с.222].
(Бо без твоєї,боже, волі
Ми б не нудились в раї голі).
А може й сам на небеси
Смієшся, батечку, над нами
Та, може, радишся з панами,
Як править миром! [1, с.553].

Хоча так не хотілося християнам сперечатися з самим Богом:

Не нам на прю з тобою стати!
Не нам діла твої судить!
Нам тільки плакати, плакати, плакати
І хліб насущний замисить
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить [1, с.304].

Присутність форм особового займенника множини *ми* – *нам*, *наша*, *нами*, їх повторення в тексті твору вказують на те, що автор ототожнює себе із стражденими. Як високоморальна людина, він розділяє страждання скривджених.

Але разом з тим, свідомий своєї місії будителя і захисника, поет шукає відповіді, як можна змінити все, привести у відповідність із справедливістю. І щоб люди не впали в зневіру, він готовий до самопожертви. Міра жертвовності така велика, що в розпачі він готовий навіть до святотатства, до самозабуття. У відчаї поет заявляє (тут уже від власного імені, беручи всю відповідальність на себе одного), що в такому разі він відмовляється від Бога «Я не знаю Бога» [1, с.332]. Від молитов, прохань – до прокляття:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,

Що проклену святого бога,
За неї душу погублю [1, с.197].

Хула всьому! Ні, ні, нічого
Нема святого на землі...

Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли [1, с.554].

Очевидно, що у поета Шевченка любов до людини стражденної, до скривдженої вітчизни переважає:

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінько мені [1, с.353].

Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окрадену, збудять...
Ох, не однаково мені [1, с.354].

Визнання цінності кожної людини як богоподібної істоти є незмінним у моральних переконаннях Т. Шевченка. Тому епіграфом до поеми «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнє ПОСЛАНІЄ» Шевченко обирає слова Святого Письма – «Аще кто речет, яко люблю Бога, а брата свого ненавидит, ложь есть. *Соборное послание Иоанна. Глава 4, ст. 20*» [1, с.308].

Але в Шевченковому розумінні Людина – це передусім моральна істота (поза становою ієрархією і майновим цензом), бо коли вона втрачає моральність, тоді має для поета інше найменування, наприклад, «свиня» («Мені здається я не знаю...»):

Боротьбу «тілесної людини» і «духовної людини» Августин Аврелій вважав основним змістом людського життя. Яка людська сутність перемагає в цій безкінечній боротьбі, такою і є людина – тілесною чи духовною істотою. Бог наділяє людину єдністю духа і душі, що дає їй сили піднятися над спокусами тіла, опанувати плоть, тобто здолати гріховне:

А люде справді не вмирають,
А перелізе ще живе
В свиню абощо та й живе,
Купається собі в калюжі,
Мов перш купалося в гріхах [1, с.550].

Поет зауважує, що йдеться зовсім не тих «простих сірих сіромах», котрі «і Господом забуті!», тобто не про тих, хто, можливо, не є таким морально розвиненим або знаходиться в таких скрутних життєвих обставинах, коли моральний чи неморальний вибір межує з елементарним фізичним існуванням. Він би не наважився з тих же моральних міркувань засуджувати слабких підневільних людей, забутих навіть Богом («Так що ж мені тут гріти-дути!») Мова йде про *отих*. Поет вдається до деперсоналізації, не називаючи їх, об'єднує всіх вказівним займенником *оті*, зневажлива конотація якого чітко окреслена й підсилена графічно двома знаками питання, які переходять в три крапки («А де оті?»). Тобто їх немає серед Людей (розуміємо моральних істот). Тут удаване здивування переходить в саркастичне запитання – («Невже в сажах / Годує хам собі на сало?»).

За яких же умов, за переконанням Т. Шевченка, люди втрачають людську подобу? Він дає на це чітку відповідь, застосовуючи художній прийом удаваного схвалення, який емоційно підсилює осуд («Добра чимало / Вони творили на землі»). Він переходить до прямих звинувачень в аморальності тих, хто творив злочини проти людей, прирікав їх на страждання, прикриваючись облудними словами, вдаючи з себе благодійників. Саме вони:

Ріками сльози розлили,
А кров морями. Люде знають,
Кого годують, доглядають.
І що ж ви скажете: за славу
Лили вони моря кроваві
Або за себе? Ні, за нас!
За нас, сердешних, мир палили!..
...Кляті! кляті!
Де ж слава ваша? На словах!

Де ваше золото, палати?
Де власть великая? В склепах,
В склепах, повалених катами,
Такими ж самими, як ви [1, с.550–551].

Поет робить висновок: аморальна істота, яка несе зло іншим людям, не може бути зарахована до категорії людей ні за земного життя, ні після смерті:

Жили ви лютими звірми,
А в свині перейшли! [1, с.551].

Плекати моральність – дуже важка справа, бо людині треба докласти багато зусиль, щоб здолати зло, тобто здолати свого внутрішнього ворога. Поет вважає, що це завдання не завжди під силу навіть Богові:

Наробив ти, Христе, лиха!
А переіначив?!
Людей божих?! – Котилися
І наші козачі
Дурні голови, за правду,
За віру Христову,
Упивались і чужої,
І своєї крові!..
А получчали?.. ба де то!
Ще гіршими стали... [1, с.383].
Ми в раї пекло розвели,
А в тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх сльозами поливаєм [1, с.554].

Російський філософ, вчений і богослов Павло Флоренський, розмірковуючи про сутність людини, писав, що найстрашніше в людині – це бездуховність, яка передбачає хаос, брехню, безлад, гріх, смерть. Досягнення науки не можуть формувати душу людини, а накопичені знання самі собою ще не створюють багатий духовний світ особистості, якщо хаосу, який існує в душі людини не протистоять такі цінності, як віра, культ, культура.

Для представника німецької класичної філософії І. Канта питання про те, що таке людина, було основним питанням філософії. Людина для нього належить як до світу природи з її природною необхідністю, так і до світу моральної свободи. Моральна свобода визначає специфіку людини, робить її суб'єктом духовної діяльності, який створює і себе, і довколишній світ.

Християнське релігійне вчення про три чесноти – Віру, Надію та Любов до Бога породило мрію про ідеал світлого майбутнього не лише колись у потойбічному світі. Люди мріяли про земний рай і щастя.

Своєю поведінкою, моральними установками людина визначає не тільки свій шлях, а й життя цілого світу. Людина відповідальна не тільки перед собою, але й перед тим майбутнім, яке вона теж буде.

Шевченко мріяв про тихий рай в Україні, тому й звертався до «мертвих, і живих, і ненарождених земляків» з пристрасним закликком до братської любові:

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, –
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами.
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України [1, с.314].

Отже, творчість Тараса Шевченка багатогранна і невичерпна, вона відкриватиметься кожного разу новими гранями для наступних подальших досліджень, нових поглядів і усвідомлень тих

глибоких істин, які стоять за простими і водночас сакральними словами поетичних текстів великого Кобзаря.

Список використаних джерел і літератури:

1. Шевченко Тарас. Твори : у 3 т. / Тарас Шевченко. – К., 1961. – Т. 1 : Поезії. – 1961. – 702 с.
2. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. Т.1 / ред. В. Ф. Асмус. – М. : Мысль, 1976. – 550 с.

Summary

Olena Perelomova

Moral Values of T. Shevchenko in Language Signs of National Poetic Discourse

The author analyzes the expressional language means of poetic texts by Taras Shevchenko, which present his moral-values artistic picture of the world, dreams and aspirations of the poet to implement the divine harmony into earthly life of people.

Key words: God, truth, soul, good, evil, gentlemen, people, family, brothers, sisters.

УДК [164.034:929 – 051 А.Лінкольн (73)] : 811. 111'38(045)

ОЛЕСЯ ФЕДОРОВА,

кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Тактики та лінгвостилістичні засоби реалізації персвазивної стратегії в інаугураційній промові А.Лінкольна

У статті досліджено мовні засоби реалізації персвазивної стратегії в інаугураційній промові шістнадцятого президента США А.Лінкольна. Авторка статті застосовує дискурсивний підхід до визначення персвазивної стратегії мовця, що полягає у врахуванні екстралінгвального плану побудови тексту при аналізі його мовного плану. До екстралінгвального плану дискурсу належать історичні, географічні, соціальні, політичні та інші чинники його розгортання.

Інаугураційна промова президента визначається як один із жанрів політичного дискурсу з яскраво вираженими персвазивними характеристиками. Актуальність проблеми статті визначається глобалізацією та різкою поляризацією сучасного політичного дискурсу та необхідністю підвищення персвазивних умінь як політиків, так і спеціалістів інших сфер діяльності в Україні. Персвазивна стратегія розглядається як комплексне явище, що зорієнтоване на формування адекватного іміджу президента та представлене на концептуальному рівні ключовою метафорою.

Персвазивна стратегія на мікрорівні становить сукупність персвазивних тактик, що покликані імплікувати різні компоненти іміджу президента та актуалізувати асоціації з ключовою концептуальною метафорою. Кожна тактика реалізується набором лінгвостилістичних засобів, які сукупно становлять публіцистичний стиль мовлення функціонально співвідносний з політичним дискурсом.

Ключові слова: політичний дискурс, персвазивна стратегія, персвазивна тактика, лінгвостилістичні засоби, концептуальна метафора.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Володіння мистецтвом слова – одна з умов для досягнення успіху в багатьох професіях. Уміння переконувати співрозмовника, уміння правильно й красиво говорити, привертати увагу й здобувати довіру слухачів потрібне в усіх сферах життя. Політик, що говорить грамотно й переконливо, вміє складати і проголошувати промови, викликає повагу й довіру громадян.

Мова в політиці реалізує декілька пов'язаних між собою функцій, основною з яких є аргументативна – регулювання світогляду і поведінки громадян. Визначальною ознакою політичного дискурсу є його спрямованість на адресата з метою досягнення перлокутивного ефекту – спонукати аудиторію до суспільно-політичної реакції. Як правило, учасники політичної комунікації представляють певні суспільно-політичні позиції, а обмін інформацією відбувається з прагматичною метою, тобто комунікативний процес у політиці завжди має інтенційний характер [4; 5]. Політичний дискурс відноситься до особливого типу спілкування, для якого характерна